

GÖMÖRI GYÖRGY

Kerényi Grácia 1965-ös levele

2025. április 9-én volt száz éve, hogy a lengyel irodalom egyik legkiválóbb magyar fordítója, Kerényi Grácia megszületett. Egy régebbi írásomban azért neveztem Gráciát „kettős ügynöknek”, mert ő számos regény és vers magyarra fordítása mellett lengyelre is sokat fordított magyarból, többnyire „társfordítva” jeles lengyel költőkkel. Grácia ahhoz a ritka magyar irodalmári körhöz tartozik, akinek ma már hely jut minden nagyobb lengyel irodalmi lexikonban.

Azt hiszem, Gráciát csak 1953-ban ismertem meg, amikor magam is kezdtem rendszeresen fordítani lengyel költőket. Ekkoriban, vagy lehet, hogy valamivel később, kezdeményezte a már neves klasszika-filológusként ismert Grácia a Lengyel Műfordítók Munkaközösségének megalakítását. Ez egy olyan öttagú szakmai társaság volt, amely néhány alkalommal összegyűlt, hogy a fordítók az idősebb Mészáros Istvántól a legfiatalabb Gömöri Györgyig beszámoljanak munkájukról, terveikről, illetve megvitassák egymás fordításait. Engem Grácia szervezett be a munkacsoportba, amit azzal háláltam meg, hogy elismerő kritikát írtam az Irodalmi Ujságba Igor Newerly regényének fordításáról.

Gráciában én nemcsak a felkészült, okos fordítót, hanem az embert is tiszteltem. Édesapja Kerényi Károly, Svájcban élő európai hírű vallástörténész volt. Grácia tizenkilenc éves korában röplapok terjesztésével tiltakozott az egyetemen – 1944. március 20-án – Magyarország német megszállása ellen. A Gestapo azonnal letartóztatta, és Auschwitz–Birkenauba deportálta. Ott, illetve később a ravensbrücki táborban tanult meg Grácia lengyelül, mint később hallottam, deportált lengyel cigánylányoktól, ezért beszélte a nyelvet kicsit cigányos kiejtéssel, de folyékonyan. Nyaranta, amikor rövid ujjú blúzt hordott, Grácia karján jól ki lehetett olvasni a tetovált auschwitz sorszámot, amire, azt hiszem, titkokban büszke is volt.

Engem a 20. századi modern lengyel költők kezdetben jobban izgattak a klasszikusoknál, Broniewskit, Tuwimot és Gatczyńskit kezdtem fordítani, Gráciát viszont a modernek közül leginkább Miron Białoszewski érdekelte, különös, „tárgyas” verseivel és varsói lakásán rendezett úgynevezett zsebszínházával, róla írta végül varsói doktori disszertációját. Ismeretségünk akkor alakult barátsággá, amikor Kerényi Grácia 1957-ben Lengyelországból levelezőpartnerének választott – ez összefüggött azzal, hogy egy Tadeusz Śliwiaknak küldött versemmel és Oxfordból írott levelemmel feltűntem a lengyel sajtóban.¹ Grácia nekem küldött, főleg géppel írott levelei most a Petőfi Irodalmi Múzeumban találhatóak, ezek közül szeretnék itt egy érdekesebbet közreadni. Ebben az 1965 tavaszán keltezett és nem magyar gépen írott levélben szó esik rengeteg lengyel íróról és fordítóról, ezeket nem mind jegyzeteltem meg. Ami a politikai véleményünket illeti, az nagyjából megegyezett '56-tal kapcsolatban, Grácia csak amiatt korholt, hogy olyan verseket adok közre az Irodalmi Ujságban közös barátunktól, Wiktor Woroszyłkitól, amelyek nem segítik elő Wiktor más műveinek hazai közlését. Egy taktikai kérdésben tehát eltért a véleményünk, mint ahogy bizonyos szakmai kérdésekben is, ennek ellenére barátságunk fennmaradt egészen Kerényi Grácia 1985-ben, súlyos autóbalesete után bekövetkezett haláláig.

[Varsó][Obory] 65. III. 8.

Kedves Gyuri,

levelének, mint mindig, nagyon örültem. S innen, Lengyelországból valahogy még levelezni is kellemesebb... Hát még „nemes versenyt” folytatni a lengyel irodalom magyarításáért!

Amiben nem versenyzem Magával, az Norwid.² Végleg a modernnek mellett kötöttem ki, legalábbis egyelőre végleg. Megkaptam a varsói egyetemtól az ösztöndíjat a doktori értekezés elkészítéséhez, Jan Kottnál³ akarok doktorálni, modern lengyel dramaturgiából, ill. teatrológiából. Tehát marad a főtémám, persze, Mrożek, no és Różewicz, meg Kruczkowski, meg Choiński, ésatöbbi. S minden, ami régi, ez alá épülne: Dziadytól Wyspiańskin át Witkacyig. Ez utóbbit különösen élvezem; igaz, Szaniawskit⁴ is kedvelem, akitől 3 darabot fordítottam, s valami-képpen bele fog illeni ő is a koncepciómba. Ha Kott elfogadja, valahogy így hangoznék a témám címe: *Önkéntes halál, áldozat, świadome samozniszczenie we współczesnej dramaturgii polskiej*. De az is lehet, hogy egyszerűen *Studia z zakresu* lesz. Majd a következő levemben megírom pontosan... A Hídat láttam Camillánál,⁵ mármint az előzőt, éppúgy mint az Új Látóhatárt és az IrUjs-ot is; igazán nem mondhatja, hogy keveset csinál, sőt! Nem olvasta az én Mrożek stb. tanulmányomat? A Valóság szeptemberi számában volt. Fordítási terveim a közeljövőben: teljes Bruno Schulz az Európának, Odojewski az Európának, Woroszyński *Scsedrinje* a Kossuthnak, gyermekregényei a Mórának. Azután jönne a Kossuthnak az *Idzie skaczac*, Persze mindez nem oly egyszerű, mert, mint épp most értesültem Pestről jött kollégámtól, nálunk otthon most épp antierotikus kurzus van, a *Bramy raj* mégse jön a Nagyvilágnál, holott egy év óta nyomtuk... így hát az *Idzie skaczac*⁶ sem biztos. Wiktor könyvét is idestova egy éve szorgalmazom, szívügyem, hogy efféle elégtételeket szerezzek neki – persze amikor pl. megjelenik az IrUjs-ban az ő *Ítélet* c. verse a Maga fordításában,⁷ ez nemigen érvel őmellette a mi Kiadói Főigazgatóságunkon.

Elbert⁸ és antológia: ő a Mórának csinálja, nem az Európának. [Az] Európa rosszban van Elberttel. [A] Móra viszont általában gyávább a kelleténél, s Elbert nem az az ember, aki bármiért is a sarkára álljon – lásd *Bramy raj* a Nagyvilágnál. Persze én semmit sem tudok...

Lisieckát⁹ amúgy is kerülöm, de köszönöm a tanácsot. Épp tegnap botránkoztam meg, mert Andrzejewski, akivel itt együtt vagyok, jóban van ezzel a leányzóval.

Ami az optimizmust illeti: megint egyszer el vagyok keseredve egy kicsit, mert megint egyszer nem akarják odahaza kiadni a verseskötetemet. Tíz év óta húzódik, nagyon unom. Írtam Apámnak, hogy érdeklődj meg a kinti magyar kiadóknál, nem lenne-e hajlandó most kiadni valamelyikük. Verseim nem politikusak, túlnyomórészt szerelmesek, itt-ott hazafiasak, vallásosak... tudja, nem a pénz a lényeg, hanem a megjelenés mint olyan.¹⁰ Mi a véleménye? Az is bolond, aki költő akar lenni Magyarországon...

Wiktor most épp Zakopanében van, s a hónap végén Párizsba megy, végre engedélyezték. Rövid időre megy, és azt hiszem, nem kíván senkivel sem érintkezni ott. A többiek közül, mint írtam, Andrzejewski itt van Oboryban, s új, 700 oldalas regényét írja. Dabrowska többet van kórházban, mint otthon – Newerly új könyve Korczakról eléggé érdekes, most ment nyomdába. Jacek Bochenski Ovidius-könyvön dolgozik¹¹ – Kawalerowicz¹² most fejezi be a *Fáraót*, Egyiptomba utazott – Lucyna itt van épp velem; Camilla befejezte az *Iszonyt*, Sieroszewski a *Rozsdatemetőt*...¹³

Csodálom Magát, hogy tud még magyarul írni, fordítani, gondolkozni. Én egy hónapos ittlét után csak nagy kinnal tudok magyarra fordítani, minden alkalommal; lengyelül írok verseket, sőt, most lengyel szépprózával is megpróbálkoztam. Majd meglátja, ha lesz belőle valami – Wiktor hősieesen vállalta stiláris javítását, s ha elkészül, bevisszük valamelyik kiadóba – Pilinszky *Sötét mennyországát*¹⁴ viszont lengyelre fordítottam Wiktorral együtt; a Dialog valamelyik tavaszi számában fog jönni. Pilinszky a nővérével volt itt, két hétig, és el van bűvölve Lengyelországtól; és kért, hogy köszönjem meg Magának az ő nevében, amit róla írt, nagyon örült és tetszett neki¹⁵ – Jó volt itt a varsói egyetemen Jancsi szereplése, a magyar szakosokkal; a diákok előadták saját zenei aláfestéssel a *Ciemny rajt*, magnón, s utána beszélgetés folyt. Jancsi arra a kérdésre, hogy katolikus költő-e, azt felelte: „nem vagyok az, de szeretnék az lenni”. Ésatöbbi.

A kaposvári Mrozek-előadás nagy siker volt, nem olvasta?¹⁶ Az ÉS-be Abody írt, a Nemzetbe Gábor István, egyértelmű elragadtatással. S ha itt meglesz májusban a *Tangó* bemutatója, remélem, otthon is sor kerül rá előbb-utóbb. Bár, mint nyilván tudja, dicső miniszterhelyettesünk¹⁷ még a *Fizikusokat* sem engedélyezte, hogy a *Kopasz énekesnőről* ne is beszéljünk.¹⁸ Ő a legfontosabb hátramosztója az egész hazai kulturális életnek, minden vonalon. A kaposváriaknak egy héttel a bemutató előtt még nem volt meg az engedélyük az előadáshoz! Ha hallotta volna a vitákat, amelyeket a hatóság előadónőjével folytattunk...

Márc. 10-től Varsóban leszek, húsvét előtt tíz-tizenkét napra hazamegyek, aztán visszajövök. Címem a borítékon olvasható.

Sokszor üdvözlöm, köszönöm közbenjárását Bányay-ügyben,¹⁹ jó lenne, ha kijönne belőle valami – további leveleit várom!

Grácia

JEGYZETEK

¹ *Zebra*, Krakó, 1957. május–június.

² Cyprian Norwid (1821–1883) költő, színdarabíró, grafikus, emigráns 1842-től haláláig. Nekem már ekkor megjelent egy lengyel és egy angol nyelvű tanulmányom Norwidről.

³ Jan Kott (1914–2001) lengyel irodalomkritikus és lapszerkesztő. Legismertebb műve a *Kortársunk Shakespeare*.

⁴ Jerzy Szaniawski (1886–1970) népszerű lengyel drámaíró.

⁵ „A Hídat látom...” jugoszláviai magyar folyóirat, 1962 és 1989 között a magyar irodalom egyik Nyugatra nyíló kikapuja. Camilla Mondral (1911–2002) műfordító, két könyvben számol be változatos életéről: *Szerelmem, Magyarország* (1994) és *Egy Évszázados Vágta* (1998).

⁶ Teljes címén *Idzie skacząc po górach*, Jerzy Andrzejewski (1909–1983) regénye.

⁷ „Wiktor” mindig Wiktor Woroszyłski, közös lengyel barátunk. A *Scsedrin* Wiktor történelmi regénye, az *Álmok a hó alatt*, amit végül sikerült Gráciának magyar fordításban kiadatnia. Woroszyłski *Ítélet* című, Nagy Imre és társai kivégzése után írt versét a párizsi Irodalmi Újság közölte az én fordításomban.

⁸ Elbert János (1932–1983) oroszról és lengyelből fordító, 1956-ban hivatalos állami tolmács. Tisztázatlan körülmények között halt meg, belefutott a sekély Balatonba.

⁹ Alicja Lisiecka (1931–) kalandos életű lengyel irodalmár, aki 1969-ban disszidált, de utána visszatért Lengyelországba. Jelenleg bentlakó egy varsói idegszanaszatóriumban.

¹⁰ Kerényi Grácia verseskötete, az *Azonosulások* végül 1968-ban látott napvilágot.

¹¹ Jacek Bocheński (1927–) lengyel regényíró, több klasszikus témájú regény szerzője.

¹² Jerzy Kawalerowicz filmrendező, Bolesław Prus *A fáraó* című regényének megfilmesítője. Lucyna Winnicka filmszínésznő.

¹³ Németh László *Iszony* és Fejes Endre *Rozsdatemető* című regényeiről van szó.

¹⁴ Pilinszky János *Sötét mennyország* című művét Kerényi Grácia Wiktor Woroszyłskivel együtt fordította lengyelre.

¹⁵ Az első angol nyelvű cikket, amely Pilinszky János költészetét méltatta, én írtam. Megjelent a New York-i Hungarian Quarterly 1965. április-júliusi számában.

¹⁶ Stawomir Mrozek három egyfelvonásos darabját (*Bűbájos éj, Károly, A nyílt tengeren*) a kaposvári színház mutatta be 1965-ben Giricz Mátyás rendezésében (Színház, 1990. augusztus).

¹⁷ Nem tudni, ez kire vonatkozik, Ilku Pálra vagy Tóth Dezsőre.

¹⁸ Dürrenmatt *Fizikusok* és Ionesco *Kopasz énekesnő* című darabjainak magyarországi bemutatását sokáig nem engedélyezték.

¹⁹ Valószínűleg Bányai Júlia (1824-1883) férfiruhás szabadságharcos, később egyiptomi száműzött hagyatékáról leveleztem Gráciával.

65. n. 8.

Kedves Gyur, az én leveleim mindig jónak szoktak lenni és az én leveleim mindig jónak szoktak lenni és az én leveleim mindig jónak szoktak lenni... (A text continues with a dense, somewhat repetitive and handwritten-style letter, mentioning names like Mrozek, Károly, and various theatrical or literary references.)

2

Az optimizmust illeti: megint egyszer el vagyok keseredve egy kicsit, mert megint egyszer nem akarják odahaza kiadni a versekötetemet. Tíz év óta húzódik, nagyon unom. Írtam Apának, hogy érdeklődjék meg a kinti magyar kiadóknál, nem lenne-e hajlandó kiadni valamelyikük? Versese nem politikuskok, bulvárnőrézt nem szafiznak szerelmeseik, ifjúok, házasságok, vallások... tudja, nem a pénz a lényeg, hanem a megjelenés, mint olyan. Ha a véleményem? Az is, a polond, aki költő, akármilyen Magyarországon... (The text continues with a handwritten-style letter, discussing the publication of a poetry collection and mentioning names like Apák, Károly, and various theatrical or literary references.)